

(əvvəli ötən saylarımızda)

Sonra bizə dedilər ki, hesablayıcı maşınla bağlı bir arayış yazın, Mstislav Keldişlə keçirilən görüşdə Heydər Əliyev həmin arayışdan istifadə etsin. Arayışı tez-tələsik, bir az da alayarımcıq hazırlayıb Mərkəzi Komitəyə verdik və görüşdə iştirak etmək üçün Dzerjinski adına kluba gəldik. Ürəyimiz əsirdi ki, arayışı yaxşı hazırlamadığımızı bizə irad tutacaqlar. Görüşdə Heydər Əliyev çıxış edərək Mstislav Keldişin elmi

Ümummilli lider Heydər Əliyev akademik Mirzə İbrahimova Sosialist Əməyi Qəhrəmanının medalını təqdim edərkən

fəaliyyətini o qədər aydın, dəqiq, əhatəli təhlil etdi ki, hamının marağına səbəb oldu. Həç müəxəssis-alimlər də Keldişin elmi fəaliyyətini belə gözəl təhlil edə bilməzdi. Yalnız bunu dahilər edə bilərdi.

Heydər Əliyevin çıxışı Mstislav Keldişə o qədər xoş təsir göstərmişdi ki, görüşdən sonra o bizə dedi: “Nə qədər çətin olsa da, mən sizə “BESM-6” markalı hesablayıcı maşın təqdim edəcəyəm”. Beləliklə, Keldişin şəxsi təşəbbüsü və köməyi ilə Azərbaycan Elmlər Akademiyasına həmin hesablayıcı maşın verildi. “BESM-6” hesablayıcı maşın o zaman respublikamızda olan elmi problemlərin həllində, iqtisadiyyatın inkişafında çox böyük rol oynadı. Mstislav Keldiş, eyni zamanda, SSRİ Elmlər Akademiyasında avadanlıq bölgüsü ilə məşğul olan şöbənin müdürünə tapşırıq vermişdi ki, yeni elmi avadanlıq alındıqda Azərbaycan Elmlər Akademiyasına da verilsin. Heydər Əliyevin onun haqqında çıxışından sonra Keldiş ömrünün sonuna kimi Azərbaycana xüsusi diqqət göstərirdi”.

Ümumilli ider Heydər Əliyevin Azərbaycana rəhbərliyinin birinci dövründə AMEA-nın təsisçilərindən olan akademiklər Mustafa Topçubaşova (1975-ci ildə), Mirzə İbrahimova (1981-ci ildə) və Mikayıl Hüseynova (1985-ci ildə) Sosialist Əməyi Qəhrəmanı adı verilmişdir.

Heydər Əliyevin Sosialist Əməyi Qəhrəmanı adına layiq görülmüş (SSRİ Ali Səvəti Rəyasət Heyətinin 14 oktyabr 1981-ci il tarixli fərmanı ilə) Xalq yazıçısı Mirzə İbrahimovun 70 illik yubileyinə həsr olunmuş təntənəli yığıncaqda demişdir: “Bədii yaradıcılığı ilə yanaşı, Mirzə İbrahimovu respublikamızda və ölkəmizdə görkəmli bir ədəbiyyatşünas, alim, tənqidçi və publisist kimi də tanıyırlar. Azərbaycan SSR Elmlər Akademiyasının həqiqi üzvü kimi bu sahələrdə onun fəaliyyəti yüksək qiymətə layiqdir”.

Ulu öndər Heydər Əliyev AMEA-nın təsisçilərindən olan Sosialist Əməyi Qəhrəmanı akademik Mustafa bəy Topçubaşovun 100 illik yubileyinə həsr olunmuş təntənəli gecədəki çıxışında isə (14 oktyabr 1995-ci il) qeyd etmişdir: “Mustafa bəy Topçubaşov nadir bir sima və nadir bir insan olmuşdur... Azərbaycan xalqının formalaşmasında, milli təfəkkürün inkişafında, xalqımızın ağır xəstəliklərdən qurtulmasında, elminizin, təhsilimizin inkişaflarında böyük xidmətlər göstərilibdir”.

Beşinci dövrün təhlili

2005–2025-ci illəri əhatə edən son iki onillik müstəqil Azərbaycan elminin müasir intibah dövrü kimi səciyyələnir. Prezident İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə ölkəmiz bütün sahələrdə olduğu kimi, elm və texnologiyalar sahəsində də yeni zirvələr fəth etmişdir. Bu mərhələdə elmin inkişafı dövlətin uzunmüddətli strategiyalarına daxil olmuşdur.

Elmi-strateji baxımdan innovasiya yönümlü iqtisadiyyat quruculuğunda elmin roluna xüsusi önəm verilmişdir. Azərbaycan alimləri artıq təkcə ölkədaxili problemlərin həlli ilə kifayətlənmir, global elmi gündəmə də fəal qoşulur. Bunun bariz nümunəsi kimi, əlmlərçilik beynəlxalq qrant layihələrində iştirakı, nüfuzlu elmi jurnallarda məqalələrinin artması, eləcə də AMEA-nın ilk dəfə beynəlxalq elm təşkilatlarında (məsələn, Beynəlxalq Elmi Şura və AASSA) təmsil olunması qeyd edilə bilər.

Sosial baxımdan: Bu dövrdə “bilik iqtisadiyyatı” konsepsiyasına uyğun olaraq elmin cəmiyyətdəki faydasını artırmaq məqsədilə startap inkubatorları, Yüksək Texnologiyalar Parkı kimi infrastruktur layihələri reallaşdırıldı, gənc ixtiraçılar və tədqiqatçılar dövlət tərəfindən təşviq edildi.

İdeoloji cəhətdən: Elmimiz dövlətçilik ideallarına sadiq qalaraq Qarabağ Zəfərinin tarixi-siyasi əhəmiyyətini, azərbaycanlıq məfkurəsinin elmi-nəzəri əsaslarını dərindən araşdırır və cəmiyyətə aşılayır.

Mədəni müstəvidə: Azərbaycanın mədəni irsinin dünyada təbliği üçün beynəlxalq

Elmlər Akademiyası XX əsrdə tarixi zərurətdən yarandı

Prezident İlham Əliyev AMEA-nın 70 illik yubileyində çıxış edərkən

ləşdirdiyi ideyaların, əsasını qoyduğu strateji hədəflərin necə reallaşdığının, həyata necə vəsiqə aldığının şahidi oluruq. Bu mənada obrazlı şəkildə belə ifadə edə bilərik ki, fiziki baxımdan, zaman etibarilə Heydər Əliyevdən uzaqlaşdıqca mənavi və ideoloji olaraq ona bir o qədər yaxınlaşırıq. Ulu öndərin memarı olduğu Azərbaycanın uğur və nailiyyətləri, xüsusən Müzəffər Ali Baş Komandan İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə Azərbaycanın ərazi bütövlüyünün və suverenliyinin tam bərpa edilməsi qeyd edilənlərin əyani sübutudur.

COP29-də müzakirə olunan əsas məsələlərdən biri enerji istehsalı prosesinin iqlim dəyişikliyinə təsiri, iqlim dəyişikliyi şəraitində enerji təhlükəsizliyi məsələləridir. Bu da tamamilə təbii. Çünki bu gün bəşəriyyətin qarşılaşdığı ekoloji problemlərin bir çoxunun bəşəriyyətin enerji tələbatının ödə-

və humanitar elmlərdir. İndi dünyanın inkişaf etmiş ölkələrində irimiqyaslı texnoloji layihələr həyata keçirilərkən həmişə açıq ifadə edərək belə bir nəticəyə gəliblər ki, baş vermiş strateji problemlərin həlli sosial tədqiqatların rolunun əhəmiyyətli dərəcədə artırılmasını tələb edir.

İlk növbədə, fəlsəfənin rolu artmalıdır. Fəlsəfə müasir texniki elmlərin ayrı-ayrı istiqamətlərinə bilavasitə nüfuz edir. Amerika alimləri texnoloji inkişafda sosial biliklərin iştirakını vacib hesab edirlər. Onların fikrincə, sosial elmlər texniki elmlərdə ekspert qismində çıxış etməlidirlər. Avropa alimləri isə hesab edirlər ki, sosial elmlər texnoloji tərəqqidə əsas təsiredici amil kimi çıxış etməlidir. Bu proseslərdə sosial elmlər strateji rol oynamalıdır. Burada sosial elmlərin, xüsusilə fəlsəfənin texnoloji və elmi proseslərə nəzəri çərçivə verməsi ideyası təsdiqlənir.

Beləliklə, iqlim dəyişikliyi kontekstində bəşəriyyətin gələcək rifahı və firavanlığı bilavasitə bu sahədə optimal modellərin tapılmasında və tətbiqində asılı olacaqdır. Bu istiqamətdə Azərbaycanda həyata keçirilən çoxistiqamətli tədbirlər, dövlətin bu sahəyə olan xüsusi diqqət və qayğısı onu deməyə əsas verir ki, Azərbaycan da bu proseslərdə dünyanın öncül dövlətlərindən biridir. Bu fikir, Azərbaycanın yalnız resurslarla deyil, həm də intellektual və normativ töhfələrlə iştirak etdiyini göstərir.

“AMEA və COP29”: Elm sferasında COP29 kimi global miqyaslı bir tədbirdə fəal iştirak etməyimiz Azərbaycanın elm və diplomatiya sintezinin gücünü nümayiş etdirdi. Bu hadisə Azərbaycan alimlərinin iqlim dəyişikliyi və davamlı inkişaf problemlərinin həllinə real töhfə vermək iqtidarında olduğunu göstərdi. Belə nüfuzlu beynəlxalq platformada AMEA rəhbərliyinin–xüsusən, akademik İsa Həbibbəylinin fəal mövqeyi diqqət cəlb edir. O, öz geniş erudisiyası və strateji təfəkkürü ilə alimlərimizin dünya elminə integrasiyasını təşviq edərək elm diplomatiyasının əhəmiyyətini ön plana çıxardı. Artıq elminiz global problemlərin həllində müşahidəçi deyil, təşəbbüskar və icraçıdır. Bu isə həm dövlətin ideoloji xəttinə uyğundur (Azərbaycanın beynəlxalq arenada fəal rol oynaması), həm də cəmiyyətin elmə inamını daha da gücləndirən mühüm amildir.

Məzəladə AMEA-nın keçdiyi 80 illik tarixi yolun bir hissəsinin bəzi əlamətdar hadisələrinə toxunuldu və əldə edilən nailiyyətlərin bir qismi, qısa şəkildə də olsa, göstərildi. Bu retrospektiv baxış, Azərbaycan elminin tarixinə qısa ekskurs, ötən dövr ərzində akademik elmin təşkili üçün əsas bünövrənin qoyulduğunu nümayiş etdirdi.

80 il insan həyatı üçün müəyyən qədər çox sayılma da, metaforik müqayisədə elmi inkişaf və tərəqqi baxımında bu, hələ başlanğıcdır: AMEA-nın misalında isə gözəl bir başlanğıcdır. AMEA və bütövlükdə, Azərbaycan elmi çağırışlar qarşısında, bugünkü realılıqlara uyğun düzgün, layiqli həllər təklif edə biləcək bir fəaliyyəti həyata keçirmək üçün hətərtərəfli yenilənmə və islahatlar dövrünü yaşamaqdadır. Qeyd edilən fikri nəzərə aldıqda, həqiqətən, bizim akademiyanın yaşlı olmadığını qətiyyətlə dəyə bilərik.

Bu xüsusda “525-ci qəzet”də (14 mart 2025-ci il) Xalq yazıçısı Anarın dahi Azərbaycan şairi və mütəfəkkiri Məhəmməd Füzulinin gənclik illərinin portretinin yaradılmasının vacibliyi haqqında dedişi sözlərə nəzər salaq: “Məhəmməd Füzulinin ancaq yaşlı vaxtının rəsmləri var, ancaq Füzulinin gənc yaşında da çəkmək lazımdır axı. Əgər “Tutuşdu qəm oduna şad gördüğün könlüm,

Müqəyyəd oldu ol azad gördüğün könlüm” misraları yaşlı Füzulinin şairi kimi normal qəbul edilir və çəkilmiş rəsmləri ilə uyğunluq təşkil edərsə, “Dəhənin dərdimə dərman dedilər cananın, Bildilər dərdimi, yoxdur dedilər dərmanın” beytini qoca kişi deməz, gənc Məhəmməd Füzuli deyər”.

Akademiyanın keçmiş və birlikdə bugününün qiymətləndirilməsi ilə yanaşı, onun gələcəyinin əks etdirilməsi də məqsəduyğun olardı. Deyə bilərik ki, Azərbaycan xalqının elmi və ictimai fikir tarixinin,

Arif HƏŞİMOV, akademik

simpoziumlar, “Nizami Gəncəvi İli” (2021) kimi böyük təşəbbüslər çərçivəsində aparılan araşdırmalar xalqımızın mənavi dəyərlərinin global mədəni kontekstdə tanınmasına xidmət edir. Akademik İsa Həbibbəylinin son bir ildə həyata keçirdiyi islahatlar isə elmin bu intibahını daha da sürətləndirmişdir. AMEA-nın bəzi elmi müəssisələrinin Elm və Təhsil Nazirliyi sistemində inteqrasiyası və universitetlərlə birgə proqramların icrası, qalan institutlarda tədqiqat prioritetlərinin ölkənin yeni realılıqlarına uyğun yenidən qurulması buna misaldır.

Mikayıl Hüseynov

Akdemik Mustafa bəy Topçubaşov

nilməsi zərurətindən doğduğu, gələcəkdə bu tələbatın daha da artacağı hamıya bəllidir. Ona görə də COP29-da qlobal təhlükəsizliyi təmin edən enerji mənbələrindən istifadənin vacibliyi diqqətə çatdırıldı, qərarlar qəbul olundu və aidiyyəti sazişlər imzalandı. Tədqirayıcı haldır ki, artıq ərazi bütövlüyünü və suverenliyini tam bərpa etmək respublikamız iqtisadi inkişafının yeni prioritetlərini müəyyənləşdirmişdir. Bunun da əsasında dayanan ən mühüm amillərdən biri düzgün müəyyənləşdirilmiş enerji siyasətidir. Müasir realılıqlar şəraitində bu siyasətin əsasında isə bəşəriyyətin təbii ehtiyaclarını biosferin təbii imkanları ilə uyğunlaşdırmaq prinsipi dayanır. Belə yanaşma yalnız təbii elmlərin deyil, təbii elmlərlə elmi və humanitar fəaliyyətin qarşılıqlı əlaqələrinin zəruriliyini ortaya qoyur.

Bəşəriyyətin tarixən yaratmış olduğu bir sıra sosial institutların, müxtəlif mədəniyyətlərin, mənavi təlimlərin humanitar resursları indi əvvəlki dövrlərdə olduğundan daha çox səfərbərliyə cəlb edilir, onların mədəni energetik potensialından müasir yaşas meyarlarının tənzimlənməsi üçün müxtəlif humanitar alətlərlə istifadəyə daha intensiv və məqsədyönlü cəhdlər edilir. Məhz bunun təzahürüdür ki, dünya humanitar elitasını hər il Bakıya toplayan Azərbaycanın bu proseslərdə öncül dövlətlərdən biri kimi fəal iştirak edir. Bakıda keçirilən COP29 bunun ən bariz nümunəsidir.

COP29-dən belə bir fəlsəfi qənaət hasil oldu ki, yaşıl sivilizasiya yaşıl təfəkkürdən doğmalıdır. Onu isə bütün planet miqyasında normativləşdirməyə məsul olan ictimai

ümumən, sosial-mədəni tərəqqisinin inkişafında əhəmiyyətli rolunu olan akademiyanın da “gənclik portreti” onun parlaq gələcəyinin rəsmidir. Bu rəsmi çəkmək isə AMEA-nın ümumi fəaliyyətinin müasir dünyanın çağırışlarına, Azərbaycanda dövlət siyasətinin sosial-iqtisadi, mədəni-mənavi və ideoloji prioritetlərinə, Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının Nizamnaməsində müəyyən edilmiş yeni məqsəd, fəaliyyət istiqamətləri və vəzifələrinə uyğunlaşdırılması yolu ilə mümkündür.

Təsədüfi deyil ki, Prezident İlham Əliyevin rəhbərliyi altında xalqımızın qarşısında duran strateji hədəflərə doğru inamla irəlilədiyi, ərazi bütövlüyümüzün və suverenliyimizin tam bərpa olunduğu həzrətli şəraitdə cənab Prezidentin xüsusi diqqət və qayğısı nəticəsində AMEA yeni inkişaf mərhələsinə qədəm qoymuşdur.

Hazırda özünün yeniləşmə dövrünü yaşayan Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası Azərbaycan Respublikasının elm sahəsində müəyyən etdiyi vəzifələri həyata keçirmək istiqamətində genişmiqyaslı islahatlar apararaq, yenidən qurulur və inkişaf edir. Bu məqsədyönlü işlər gələcək inkişaf üçün əsaslı şəraitin formalaşmasına tam əminlik yaradır.

Dövlət başçısı İlham Əliyevin 28 dekabr 2024-cü il tarixli “Azərbaycan Respublikasında 2025-ci ilin “Konstitusiyaya və Suverenlik İli” elan edilməsi haqqında” sərəncamında əksini tapan “Azərbaycan Respublikasının xalqımızın milli maraqlarını rəhbər tutaraq yeni realılıqlar şəraitində müstəqil siyasətini daha cəsarətlə, prinsipliliqlə davam etdirməsi, Konstitusiyasının tələblərinə və öz suveren hüquqlarına əsaslanaraq, qarşıda duran strateji hədəflərə doğru inamla irəliləməsi” haqqında bugünün çağırışına əsaslanaraq, eyni zamanda, COP29-da Prezident İlham Əliyevin öz çıxışında göstərdiyi kimi, “Azərbaycan artıq öz inkişafının yeni səviyyəsinə yüksələrkə global rəqəbat mühitinin azsaylı əsas tərəflərindən birinə çevrilmişdir” tezisini nəzərə alan AMEA gələcək fəaliyyət strategiyasını müəyyənləşdirir.

AMEA-nın Ümumi Yığıncağının 20 fevral 2025-ci il tarixli 1/2 nömrəli qərarı ilə təsdiqlənən “AMEA-nın 2025–2030-cu illər üzrə İnkişaf Konsepsiyası və “Yol Xəritəsi”ndə “dünya elminin yeni çağırışlarına uyğun olaraq sənə intellekt, rəqəmsal və ağıllı texnologiyaların humanitar və ictimai elm sahələrinə transformasiyası edilməsi, ümumbəşəri dəyərlərin bərqərar edilməsi, global problemlərin həlli istiqamətində tədqiqatların gücləndirilməsi ilə dünya elminə layiqli töhfələrin verilməsi – akademiyanın ümumbəşəri dəyərlərə xidmət edən elm mərkəzinə çevrilməsi” AMEA-nın əsas prioritetlərindən biri kimi müəyyənləşdirilmişdir.

Ümumilli lider Heydər Əliyevin “Azərbaycanın Sovet dövründə inkişafının ən bariz nəticəsi odur ki, həmin dövrdə yaranmış iqtisadi, elmi-texniki və mədəni potensial respublikamızın tam müstəqil dövlət kimi fəaliyyət göstərməsi üçün möhkəm zəmin yaratmışdır” tezi və Prezident İlham Əliyevin 18 mart 2025-cü il tarixli Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının 80 illiyinin qeyd edilməsi ilə bağlı sərəncamı Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının və onun üzvlərinin XX əsrin 55 və XXI əsrin 25 ilini əhatə edən fəaliyyətinə verilən tarixi bir qiymət olmaqla yanaşı, gələcəyə ünvanlanmış yeni bir yolun məqsəd və vəzifələrini müəyyənləşdirməyi qarşıya qoyan çağırış kimi də qəbul edilə bilər.